

szolgáltatukat megelőző állomáshelyük alapján adatolta. Végül az egyházmegye vezetésének a bemutatására a püspökök és helynökeik lelképásztori, egyházkormányzati, bíraskodási feladatait tekintette át. A kötet végén Bíró Márton példáján egy püspök mozgásterreit mutatta be az egyházmegyei elit alakításában.

A kötet függelékeként a szerző közreadta a veszprémi egyházmegye helynökeinek, kanonokjainak, espereseinek 1700 és 1777 közötti archontológiáját. Ugyancsak a függelék részeként közölte az egyházmegye területén fekvő plébániakerületek filiáinak beosztását, és adott közre egy helységnévtárat esperesi kerületek szerinti csoportosításban. A kötetet személy- és helynévmutató, valamint a felekezetek és szerzetesrendek mutatója zárja.

Úgy vélem, a fenti bemutatást követően nem szükséges különösebb indoklás ahhoz, hogy konklúzióként azt emeljük ki: a kötet, valójában kézikönyv egyedülálló és egyben mintaadó egy egyházmegye igazgatástörténeti, prozopográfiai feldolgozásában, amely megállapítást csak elmélyítenek a kötethez tartozó térképmelléletek.

(ism.: Dominkovits Péter)

Magyarország és a római Szentszék. II.

Vatikáni magyar kutatások a 21. században.

Szerk.: Tusor Péter – Szovák Kornél – Fedeles Tamás.

Bp.–Róma, MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, Gondolat, 2017.

(Collectanea Vaticana Hungariae, 15.) 462 old.

2016 augusztusában Pécsen rendezték meg a VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszust, melynek keretén belül került sor a *Vatikáni magyar kutatások a 21. században* című szimpóziumra. Az itt elhangzott előadások tanulmányra átdolgozott változatai jelentek meg tavaly a *Collectanea Vaticana Hungariae* sorozat 15., egyben a Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport első kötetében. Az újonnan alakult kutatócsoport számára programadó kötet tematikája jól szemlélteti a közeljövőben megvalósuló kutatások tervezett irányait. TUSOR PÉTER előszava után a kötetben helyet kapó 15 tanulmány kronológiai rendben követi egymást.

A kötet első, s így időrendben a legkorábbi témát feldolgozó tanulmánya MALÉTH ÁGNES: *I. Károly és a pápaság kapcsolatai a vatikáni források tükrében* címmel a szerző széleskörű vatikáni forrásokon alapuló, részben magyar kutatók számára eddig ismeretlen forrásokat feltáró kutatásának eredménye. Új nézőpontból közelíti meg a korszak politikáját: három egyházfő (V. Kelemen, XXII. János és XII. Benedek) beneficiális politikáját vizsgálja, mely során forrásbázisul a kutatásai során összegyűjtött, több mint 200 egyházi javadalommal kapcsolatban hozott intézkedés szolgál. A javadalomadómozgási politika elemzése során külön vizsgálja a nagyobb és kisebb javadalmakat, adatait a jobb szemléltetés érdekében táblázatos és diagramm formában is közli. A szerző szempontrendszerei között megjelenik a diplomáciai események beneficiális politikára gyakorolt hatása, valamint az a tény, hogy sokszor maga I. Károly volt az, aki kinevezésre ajánlotta a később pápa által kijelölt személyt. Végül több példával szemlélteti, hogy a pápai kinevezés ellenére sokszor a kinevezettnek

nem sikerült elfoglalni javadalmát. Összegzésképpen megállapítja, hogy az egyházi javadalmak esetében a 14. század első felében még nem beszélhetünk a pápai és királyi akarat szembenállásáról. A tanulmány után található függelékben Veroli Péter titeli préposttá való pápai kinevező oklevele olvasható.

A következő tanulmány FEDELES TAMÁS: „*Petrus Stephani collector apostolicus*” című írása. A kollektori tevékenység általános bemutatását követően a szerző István fia Péter magyar- és lengyelországi kollektori munkáját ismerteti részletesen. Az 1372 és 1378 között működő kollektorhoz köthető források segítségével képet alkot István fia Péter területi illetékességéről, hatásköréről, amennyire lehetséges összeállítja itineráriumát, elemzi az avignoni pápai udvar és a kollektor közötti információáramlást, megkísérli rekonstruálni a kollektor körüli személyzet tagjait. Külön fejezetben kerülnek bemutatásra az összegyűjtött pénz pápai udvarba kerülésének lehetséges módjai, valamint a zárszámadás. A tanulmány zárásaként FEDELES rekonstruálja István fia Péter egyházi karrierjét, azonosítva őt Petrus de Monasteriával, s egyben elhatárolva személyét Knol Péterétől. Tanulmányának első függelékében a két személy egyházi pályafutását tekintti át, a második függelékben pedig a kollektor működéséhez kapcsolódó négy dokumentum szövegét közli.

A kötet harmadik tanulmánya SZOVÁK KORNÉL: „*Partes Ungarie... satís occupate cum Turcis*” A magyarországi török kérdés a 15. századi pápai kérvénykönyvekben. A tanulmány a kérvénykönyvekben megjelenő átlagember török háborúhoz való viszonyát és az ehhez kapcsolódó kereszties eszme megjelenését mutatja be. Konkrét példákat sorakoztat, főként a 15. század közepéről, mely adatait a Vatikáni Titkos Levéltárban végzett kutatásai során gyűjtötte össze. A kérvények nagy része hivatkozik a török veszélyre, mint az elkövetett bűn vagy mulasztás kifogására, okára, ugyanakkor SZOVÁK rámutat: ez bizonyos esetekben nem valós veszélyt vagy konkrét eseményt jelent, sokszor csak a meggyőzés kedvéért alkalmazott formulaként értékelendő. Tanulmányának második felében olyan példákat sorakoztat, melyek szerint a török elleni harcban való tevékeny részvétel vagy annak anyagi, illetve katonai támogatása a vezeklés egyik hatékony módjaként élt a korszak emberének tudatában. Ennek hátterében a keresztesbúcsú eszméje állt, melyet 1467-ben II. Pál pápa engedélyezett azoknak, akik Magyarországon fegyvert fognak a törökök ellen. A tanulmányt követő függelékben három, a tanulmányban idézett, eddig kiadatlan, 1460-as években keletkezett *supplicatio* szövege olvasható.

A soron következő tanulmány NEMES GÁBOR: *Győr egyházmegyeiek a késő középkori Rómában* című írása. A tanulmány bevezető részében található kutatástörténeti áttekintés, a meg nem valósult *Monumenta Romana Ecclesiae Iauriensis* tervének ismertetése után a szerző csoportokba rendezve mutatja be a győri egyházmegyéből az örök városba érkezőket. A hivatásszerűen Rómában tartózkodók, a diplomáciai küldöttség tagjai, a zarándokok, a Kúria hivatalaiban kérvényezőik és az egyetemi tanulmányukat végzők áttekintése után az összegzést annak szenteli, hogy bemutassa, milyen arányban állt a győri egyházmegyéek száma a Magyar Királyság többi egyházmegyéével. Az egyházmegye „középmezőnybe” sorolása után megfogalmazza az igényt a többi egyházmegye hasonló részletekbe menő vizsgálatára, kijelölve ezzel a további lehetséges kutatások irányát. A függe-

lékként közölt két bulla Győri Balázs győri örkanonoki kinevezésének dokumentumai.

Az ötödik, s egyben utolsó középkori tematikájú tanulmány LAKATOS BÁLINT: *Ordo regnum. Precedencialisták a pápai udvarban és a magyar király rangja a középkor végén*. LAKATOS bemutatja az 1504-ben Paride de Grassi (Paris de Grassis) által lejegyzett precedencialisták öt fennmaradt változatát, keletkezésük feltételezhető idejét, ezzel tisztázva a listák egymáshoz való viszonyát – a könnyebb áttekinthetőség érdekében táblázatos formában összegezve. Ezután tér át a szerző a rangviták kérdésének ismertetésére, mellyel kapcsolatban kiemeli, az állandó követek hiánya miatt ezen viták ritka jelenségnek számítottak (Grassi hivatalviselésének idejéből 19 eset ismert). Grassi korából kettő eset az, amelyben a magyar király követei keveredtek vitába a skót (1487), később pedig a nápolyi (1494) követekkel. LAKATOS az eredeti források közlésével mutatja be e két eseménysort, valamint azok végkimenetelét. Összességében a magyar király rangsorbeli lecsúszására mutat rá, aminek magyarázatát a szerző egyrészt a politikai viszonyok változásában látja, másrészt abban a tényben, hogy a listák nem európai, hanem római szempontból készültek – s ebből a szempontból is értelmezendők.

KANÁSZ VIKTOR: *Fráter György gyilkossági perének forrásai a vatikáni levéltárban* című tanulmányában elsőként ismerteti a gyilkosság körülményeit, annak visszhangját (a bíboros meggyilkolása miatt a pápa kiközösítette Ferdinándot és katonáit), majd a magyar és a nemzetközi szakirodalmat. A harmadik rész a Fráter Györgyre vonatkozó római forrásokat mutatja be. A Vatikáni Titkos Levéltár három olyan kötetet tartalmaz, amely jelentős számú iratanyaggal szolgál Fráter György meggyilkolásával kapcsolatban, de ezekből nemcsak a bíborosról, hanem a korabeli magyar viszonyokról, társadalomról is képet kaphatunk. A *Miscellanea Armadio II, vol 61* anyagát Szekfű Gyula, az *Archivum Arcis Armaria* kötetében található 1711-es jelzetűt pedig Barta Gábor dolgozta fel, anélkül, hogy ismerte volna Szekfű munkáját. A harmadik kötet feldolgozatlan: *Misc. Arm. II. fond 55.* számú kötetében található anyag újabb szempontokkal gazdagíthatja mind Fráter György meggyilkolásának körülményeit, mind a török uralom alá kerülő Magyarország történetét, mivel a kötetben kulcsfontosságú szerepet kap az 1551-es krízishelyzet, s a pénz és haderő előteremtésének kérdése egyaránt. A szerző összegzésként további levéltárakat (például a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv) nevez meg, amivel érdemes lenne összevetni a vatikáni iratanyagot. Végül megállapítja, hogy egy ilyen irányú kutatás egyrészt a zavaros 1550–1551-es év jobb megértéséhez vezethetne, másrészt pedig a korabeli diplomácia működése is jobban megismerhető lenne. A függelék az eddig ismeretlen kötetből közöl három forrást eredeti latin nyelven.

A következő tanulmány KRUPPA TAMÁS: *Giovanni Argenti jezsuita az erdélyi ügyekről: A Defensio Societatis Jesu és az 1605. évi medgyesi országgyűlés* című írása. Giovanni Argenti neve Magyarországon és külföldön is szinte ismeretlen. KRUPPA a *Defensio Societatis Jesu* c. műve alapján mutatja be a 17. század eleji Erdély vallási és politikai viszonyait Bocskai fejedelemsége alatt. A szerző a tanulmányában felvázolja a mű keletkezési körülményeit (Toroczkai Máté ariánus és Tasnádi Mihály kalvinista prédikátor vádjaira válaszol), Erdély vallási helyzetét (már nincs

püspökség), és hogy hogyan ment végbe a jezsuiták kitiltása, miért tiltotta ki egyáltalán Bocskai a rendet. Miután korabeli levelezések alapján bemutatja a konfliktusokat, rátér a műre. A szerkezeti elemzés után a szerző a mű érvrendszerét vizsgálja, hosszabban kifejtve az egyes érvek történeti háttérét, majd megállapítja, hogy Argenti indoklásai teljesen általánosak, beleillenek a korszak általános, európai jezsuita-ellenességébe. Érdekes gondolat a végén megjelenő kép, ami túlmutat a művön, Argenti ugyanis a magyarországi idegenellenességét boncolgatja, s ez alapján érvel a jezsuita rend magyarországi jelenléte mellett. A tanulmányt függelék zárja, ami Giovanni Argenti egyik levelét közli.

KISVARGA GÁBOR: *Galla Ferenc kéziratos monográfiája a hódoltsági missziókról (Adatok egy szövegrekonstrukció történetéhez)* címmel megírt tanulmánya a következő. Galla Ferenc a 20. század első felének kiemelkedő egyháztörténésze, hagyatékát a Magyar Nemzeti Levéltár őrzi. KISVARGA arra vállalkozott, hogy kiadja *A pápaság és a török veszedelem* c. kéziratban maradt művet. Jelen tanulmányában a mű kiadásának folyamatát és problémáit vázolja fel. KISVARGA a lehető legjobb szöveg létrehozása érdekében elhagyta azokat a gondolatokat, amelyek „duplumok”, vagy nem illelnek be a rekonstruált gondolatmenetbe, új címet adott a műnek (*Apostoli Missziók a hódolt Magyarországon*), hiszen a levéltári címadás csak egy fejezetet jelölt. A bibliográfia és az index is utólagos kiegészítés, nem törekedett a „jegyzetapparátus teljes rekonstruálására”, Galla Ferenc neve biztosítékot jelenthet az állítások hitelességére. A kézirat erősen töredezett, egy része gépelt, míg másik része kézzel írott. Azért, hogy megállapítsa, alkalmas-e a mű publikációra, KISVARGA „kontrollforrásként” a modern szakirodalmat vette alapul: egyrészt Molnár Antal, másrészt pedig Tóth István György munkáit, akik a jelen kéziraatra nem hivatkoztak, és a téma mai és közelmúltbeli szakértői. Galla műve saját korának megfelelően az eseményort „püspökfüzérben” tárgyalja, s kevéssé tér ki az eseményeket formáló tényezőkre, de ahol mégis megteszi ezt, ott olyan témákat is érint, amik a modern szakirodalomhoz mérhetőek. KISVARGA miután összeveti Galla munkáját a későbbi irodalommal, megállapítja, hogy a kéziratban rekedt monográfia megállja a helyét a modern munkák mellett, megközelítése a Szentszék oldaláról egyedinek tekinthető, s bár az aprólékosság nehezen olvashatóvá teszi a szöveget, mégis rengeteg információt tartalmaz. Ha Galla meg tudta volna jelentetni a művét, a mai magyar egyháztörténeti kutatások is előrehaladottabbak lennének. A függelékben KISVARGA jelentős részt idéz a feldolgozott kéziratból, amely jól értelmezi a tanulmányt.

MIHALIK BÉLA VILMOS: *Audiencia elutasítva: A Szentszék és a bécsi udvar Georg Adam von Martinitz gróf római követsége idején (1695–1699)* című tanulmányában Georg Adam von Martinitz gróf követi működésével (1695–1700) foglalkozik, aki XII. Ince pápasága (1691–1700) alatt teljesített szolgálatot. MIHALIK azt vizsgálja, hogy milyen események vezettek Bécs és a Szentszék kapcsolatainak megromlásához. Martinitz gróf első botránya 1696 úrnapiján történt: a gróf precedencia-vitába került Ranuccio Pallavicino római kormányzóval, majd a körmeneten nagyon lassan sétált, így az majdnem botrányba fulladt miatta. Válaszul a Bíborosi Kollégium tagjai néhány nap múlva nem jelentek meg a németek nemzeti templomában tartott szertartáson. Bécs igyekezett fenntartani a jó viszonyt Rómával, de a császári *feudumok* ügye 1697-ben újabb mélypontot idézett elő. Az év

során az ügy elcsitulni látszott, azonban 1698-as bécsi utazása után a gróf ismét elővette. Az így feszültté vált légkörbe lépett be egy újabb botrány, amit a szerző a *Megmérgezett viszony* c. fejezetben tárgyal. Egy a gróf környezetéhez kapcsolódó mérgezési esetről van szó, ami az 1698. augusztus 27-i pápai kihallgatáson vált meghatározóvá, ugyanis a gróf a pápát kérte, hogy maga állíthasson bíróságot, másrészt a kormányzót is megvádolta, hogy az ügy mögött áll. Erre a pápa kikelt magából, Martinitz pedig faképnél hagyta őt. A pápa az eset után többé nem fogadta a grófot, s Bécsben kijelölték utódját Leopold Joseph von Lamberg személyében (Rómába érkezési dátuma kétszer szerepel, a tanulmány elején 1699 vége, majd pontosítva a 4. alfejezet végén 1700. január 13.). Martinitz 1700 áprilisában hagyta el Rómát. Végezetül MIHALIK a török segély kérdésére tér ki. Egyrészt rámutat arra, hogy a nemzetközi események miatt ez már amúgy is elmaradozott, s hogy a kérdés függetleníthető a gróf személyétől, ugyanis a lényegi tárgyalások a bécsi nuncius és a miniszterek között folytak. A tanulmányt egy olasz nyelvű forráskiadás zárja, a szerző azt a levelet adja közre, amelyben Fabrizio Spada bíboros beszámol Martinitz gróf tiszteletlen viselkedéséről a pápával szemben 1698. évi augusztusi kihallgatásán.

TUSOR PÉTER: *Magyar püspökök kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei 1605–1711 (Historiográfia és projektterv)* című tanulmányában először felvázolja a nemzetközi szakirodalom képviselőit, kiemelve a püspöki processzusok vizsgálatának elindítóit: a franciákat, majd ismerteti a német tudomány irányzatait, valamint egy-egy lengyel, ír és horvát munkát. Mindez átvezet a második részhez, ahol TUSOR PÉTER bemutatja a magyar kutatás két elindítóját, Vanyó Tihamért és Galla Ferencet, s igazságot szolgáltat Fraknói Vilmosnak, akinek még nem volt lehetősége ezzel a forráscsoporttal foglalkozni. Kiemeli Pásztor Lajos munkásságát is, akinek ténykedése a Vatikáni Levéltárban ma is meghatározza a kutatás irányvonalát. A historiográfiai áttekintés és a kortársai munkáiról való megemlékezés után rátér a tanulmány harmadik nagyobb egységére, a projekttervre. Ismerteti az 1996-ban meginduló munka előzményeit, korábbi munkamenevét, majd rátér a jelenlegi tervekre. A vizsgálatás középpontjában Pázmány Péter és utódai állnak, TUSOR szerint ez a munka archontológiai, proszopográfiai és biográfiai szempontból, továbbá az emlékezetkutatás és a hálózatkutatás nézőpontjából is hasznosítható. A szerző kiemeli a processzusokhoz csatolt dokumentumok jelentőségét is, amelyeket a tanulmány végén közöl. A kutatás 1605 és 1711 közötti időszakra terjed ki: 1711 után megindult a békés építkezés korszaka, a püspököknek a vallási mellett politikai szerepük is meghatározó lett, az országgyűléseken a *status ecclesiasticus* képviselték. A tanulmány végén főegyházmegyei–egyházmegyei bontásban közli azokat a püspököket, akikről dokumentumok találhatóak a Vatikáni Titkos Levéltárban, majd a tanulmányt a korábban említett dokumentumválogatás zárja.

TÓTH TAMÁS: *A 18. századi magyar püspöki processzusok a Vatikáni Titkos Levéltárban 1711–1780* című írása a kötet következő tanulmánya. TÓTH TAMÁS Tusor Péter gondolatát viszi tovább a processzusok 1711 és 1780 közötti vizsgálatával, több helyen fedi is az ott leírtakat. Előbb definiálja a Vatikáni Titkos Levéltárat, felvázolja a kutatási időhatárokat, majd a fondjegyzék alapján az iratanyagot. A következő alfejezetben a szerző felsorolja, hogy kik tanulmányozták eddig a Vatikáni Levéltárat, kiemeli a ma-

gyar kutatókat (például Hevenesy, Vanyó, Galla), bemutatja, hogy hol található processzusokat, s mit kell tudni az anyag mutatóiról. A tanulmányból megismerhetők azok a kérdéssorok, amelyet az újonnan kinevezett püspökök kaptak, azok, amelyeket az áthelyezett püspökök, és az a kérdéssor, mely az egyházmegye helyzetére vonatkozik. A szerző Tusorhoz hasonlóan ismerteti, hogy esetlegesen milyen dokumentumokat csatolhatunk a processzusokhoz. A harmadik rész a III. Károly és Mária Terézia uralkodása alatti időszakban lefolytatott vizsgálatok iratanyagát elemzi, pontosan kijelölve a munka tér- és időbeli határait. Vázolja, hogy ez idő alatt kik ültek Szent Péter trónján, illetve kik láttak el bécsi nunciusi tisztséget. Tusorhoz hasonlóan egy lista található a munka végén: külön jelölve az esztergomi és a kalocsai főegyházmegyét, s ezek alá besorolva az egyházmegyéket és a püspököket. Az egyes szereplők mellett azt jelölte TÓTH, hogy hol található a róluk szóló iratanyag. A szerző a lista tanulságait összegezve megállapítja, hogy egy-egy egyházmegye feltérképezéséhez ezek az információk többletként szolgálhatnak.

A *főkegyúri jog a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja agendáján 1920 körül* című tanulmányában TÓTH KRISZTINA történeti kontextusba helyezve veszi górcső alá, hogy a Szentszék milyen álláspontot képviselt, illetve hogyan próbálta a többszöri államformaváltások során a főkegyúri jog gyakorlása körül kialakuló jogi és gyakorlati problémákat feloldani, megoldani. Ehhez a szerző átfogóan mutatja be a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának működését, feladatait, valamint felsorolja, hogy kik voltak hivatottak e dikasztérium munkájában részt venni. Mindezeket a szerző általánosságban is vázolja, majd ezt követően az Osztrák-Magyar Monarchia szétesése utáni Magyarország esetére tér rá: azaz a főkegyúri jog gyakorlása körül felmerülő kérdések részletes tárgyalására. A szerző három, a fent említett kongregáció tanácskozásairól készült jegyzőkönyvvel (Róma, 1919. február 2.; Róma, 1921. november 8.; Róma, 1922. július 30.), valamint az ezekhez csatolt kiegészítések és határozatok elemzésével adja meg számunkra következtetéseit. A *dubiumok* felvonultatása után pontos képet kaphat az olvasó arról, hogy a kongregáció tagjai, az egyes jelen lévő bíborosok miként vélekedtek a korabeli, államformáját tekintve is átalakuló, területében lecsökkent magyar állam berendezkedéséről, azon belül is annak a magyar katolikus egyházhhoz fűződő viszonya bizonyos fokú módosulásáról. Ez utóbbi a főkegyúri jog gyakorlati kivitelezhetősége körül csúcsosodott ki: Ki jogosult alkalmazni ezt a korábban az apostoli király által gyakorolt jogot? A köztársasági elnök, majd a kormányzó? A tanulmány végén a szerző forrásközlésként mellékelte az említett három olasz nyelvű jegyzőkönyvet.

GÁRDONYI MÁTÉ *Magyarországi ad limina jelentések, 1928* címmel közreadott tanulmánya elején az olvasó számára részletes történeti áttekintést nyújt az *ad limina* látogatások (*visitatio ad limina apostolorum*) kialakulásáról, rendszeressé válásáról, az egyes pápák (V. Sixtus, XIV. Benedek, X. Pius) és a Trienti Zsinat ezzel kapcsolatos rendelkezéseiről. Tehát arról, hogy a középkortól a kora újkoron át a 20. század első évtizedeiig milyen gyakorlat szerint kellett az egyes megyés főpásztoroknak Rómába zarándokolnia Szent Péter és Pál apostolok sírjaihoz, valamint jelentést tenniük a mindenkori pápának, felkeresve az egyes szentszéki dikasztériumokat is. A visszatekintést követően írása második részében tér rá a szerző

az 1928-as *ad limina* jelentéseket személyesen, prokurátor útján vagy egészségügyi okokból csak elküldéssel Rómába eljuttató püspökök felsorolására. A két éven belül kinevezett főpásztorok a szokásoknak megfelelően felmentést kaptak a jelentéstétel alól. A beérkezett jelentéseket a Szentszék Cesare Orsenigo budapesti apostoli nunciának, a líbiai Ptolemais címzetes érsekének is eljuttatta, aki azokat kiértékelte és válaszában egyházmegyénként javaslatokat tett Rómának, elemezve a magyar katolikus egyház korabeli állapotát mind pasztorális, mind egyházi és állami vonatkozásait illetően. Tanulmánya függelékében a szerző Orsenigónak ezeket az olasz nyelvű értékeléseit mellékelte.

A „*Rakaca-affér*”. *Adalék az Apostoli Szék és a magyar görögkatolikusok kapcsolataihoz a két világháború között* címmel megírt forrásközlésének elején VÉGHSEŐ TAMÁS felvázolja a magyar görögkatolikus egyház-kormányzat történeti hátterét, melynek igazgatása 2015-ben érte el jelenleg is létező csúcst, a Hajdúdorogi Egyházmegye főegyházmegyei rangra emelésével. Tanulmányában VÉGHSEŐ részletesen taglalja, miként vélekedtek a két világháború között a bizánci és latin rítusú egyházi méltóságok – beleértve az Apostoli Szentszék Keleti Kongregációját is – a szent liturgia nyelvhasználata felől, azaz arról, hogy melyik használatára lenne igénye a híveknek (ószláv, ógörög, magyar), s ezek közül melyiket lehetne engedélyezni. A szerző írásából bepillantást nyerhetünk a latin rítusú és unitált papság egymáshoz fűződő viszonyába, azaz, hogy még három évszázaddal az egyesülést követően is létezett némi bizalmatlanság utóbbiak iránt a római katolikusok részéről. Konkrét példaként hozza a szerző Papp Antal kyzikei címzetes érsek, miskolci apostoli kormányzó a liturgikus nyelvhasználat kapcsán a Rakacai Parókiának adott utasításai nyomán kialakult helyzetet, mely során a gyakorlatban Bobák János parókus „lényegi” és „nem lényegi” részek között különbséget téve használhatta az ószláv és magyar nyelvet egyaránt. A függelék Angelo Rotta budapesti apostoli nunciás, thébai címzetes érsek, szentszéki kezdeményezésre megindított utasítása folytán lefolytatott vizsgálódás iratait vonultatja fel. Az ügy kapcsán az érintettek és más bevont személyek közötti levelezést tartalmazza a függelék.

A kötet utolsó tanulmánya FEHÉR LILLA tollából származik, A „*klerikális reakció*” kísérlete a Szent István Akadémia megalapítására az emigrációban címmel. Írása elején a szerző kitér a hazai katolikus tudományos közéletnek a kommunista vezetésű rendszer idejére kibontakozó nehéz, akadályokkal teli helyzetére. Megvilágítva, hogy az emigráns katolikusok, papok és világiak az 1951-re teljesen elhallgattatott magyar Szent István Tudományos Akadémia mintájára Schwartz Elemér, valamint Zágon József irányítása mellett miként érték el, hogy megalakuljon az emigrációban működő Magyar Katolikus Tudományos és Művészeti Akadémia. A szerző az új akadémia működésének kezdeti nehézségeiről, a részlegek vezetői közötti kapcsolatokról, a tudományos fórum (Katolikus Szemle, Évkönyv) kiválasztásáról és a publicitásról is megemlékezik tanulmányában, ahogyan a vitatható megítélésű „hírszerző tudósról”, Bánfi Florio *alias* Barabás Holik Lászlóról, azaz a „Ligeti Béla” fedőnevű ügynökről is, akinek kiszámíthatatlansága ellenére sikerült elnyernie a római emigráns papok bizalmát.

A tanulmányokat a rövidítések jegyzéke, majd a kötetben publikált tanulmányok szerzőinek beosztásaikkal való felsorolása követi, írásaik kötetben betöltött sorrendjében. Végezetül az MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport tudományos segédmunkatársai által összeállított segédletét forgathatja az olvasó: a KANÁSZ VIKTOR által készített név- és helymutatót tartalmazó *Indexet*, valamint a PALOTAI ÁGNES által írt angol nyelvű *rezümétet*.

(ism.: Horváth Terézia – Menyhárt Ágnes – Sági György)

A 800 éves domonkos rend Magyarországon. A középkori provincia felbomlásától a közelmúltig. Szerk.: Barna Gábor – Zágorhidi Czigány Balázs.

Budapest–Vasvár, Szent István Tudományos Akadémia – Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény, 2017. 227 old.

A domonkos rend 2016-ban ünnepelte megalapításának 800. évfordulóját. Magyarországon is számos kiállítással és konferenciával emlékeztek az eseményre. 2016. november 4-én Budapesten rendezte meg a Szent Domonkos Rend Magyar Tartományfőnöksége, a Szent István Tudományos Akadémia és a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény *A 800 éves domonkos rend Magyarországon* című konferenciát, ahol tizennégy előadás hangzott el a magyar rendtartomány történetéről, a középkori provincia felbomlásától a domonkos rend rendszerváltás utáni újjászerveződéséig terjedő időszakból. A konferenciával azonos címet viselő kötet ezen előadások szerkesztett és bővített anyagát tartalmazza.

Szerkesztői Barna Gábor, a Szent István Tudományos Akadémia főtítkára és Zágorhidi Czigány Balázs, a vasvári Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény vezetője. Utóbbi előszavával indul a kiadvány. A szerkesztő tömören összefoglalja a rend magyarországi történetét, amelyből megtudhatjuk, hogy már az alapítás után röviddel megjelennek az első prédikáló rendi szerzetesek a Kárpát-medencében és hamarosan az egyik legnagyobb szerzetesi közösséget építik fel. A virágzást a török pusztítása szakítja meg, amelynek eredményeképpen a magyar provincia meg is szűnt. Csak a 17. században jelennek meg ismét a Nyugat-Dunántúlon 1637-ben megalapítva az első rendházat Szombathelyen. Egy rövid virágzást követően a jozefinista egyházpolitika újabb csapást mért a rendre, amely csak a 19. század második felének reformtörekvéseitől nyert újabb lendületet és adott neves személyiségeket a magyar egyháznak. Közülük is kiemelkedik Bőle Kornél, a szombathelyi püspök Bőle András unokaöccse, illetve Badalik Bertalan veszprémi püspök, a szombathelyi Szent Márton templom korábbi plébánosa. A rövid összegzésből kiderül, hogy a rend középkori történetéről nagyon kevés forrás maradt fenn, így a konferencia előadásai is inkább az új- és legújabb kor eseményeire koncentrálnak. Az előszó összefoglalja a jubileumi év eseményeit is.

Az első tanulmány SIPTÁR DÁNIEL tollából a rend 16. századi magyarországi jelenlétéről született. Erénye, hogy a rendtörténet eddig mostohán kezelt, 1526 és 1638 közötti korszakával foglalkozik. A szerző arról a vállalkozásról számol be, amely egy névtár összeállítását tűzte ki céljául feltárva az eddig elszórtan fellelhető forrásokat.